

*Білоусов Є. М.,**кандидат юридичних наук,**доцент кафедри міжнародного права**Національного юридичного університету імені Ярослава Мудрого*

ЩОДО ВИЗНАЧЕННЯ ПОНЯТТЯ «ЕКОНОМІЧНА БЕЗПЕКА»

Анотація. Стаття присвячена проблемі забезпечення економічної безпеки, дослідженню підходів до визначення категорії «економічна безпека», сутності та сукупності умов і чинників, які впливають на змістовне навантаження досліджуваного поняття. Проводиться аналіз чинників модифікації цього поняття, надається авторське бачення його сутності.

Ключові слова: економічна безпека, модифікація, інтерпретація, класифікація видів терміну «економічна безпека».

Постановка проблеми. Сьогодні проблема забезпечення економічної безпеки є предметом пильної уваги і вивчення. Особливу актуальність вона отримала у зв'язку із постійно зростаючим ступенем відкритості економік, їх тісною інтеграцією до світових економічних процесів.

Метою статті є аналіз сучасних концепцій визначення поняття та сутності економічної безпеки, автор розглядає основні наукові підходи до тлумачення категорії «економічна безпека».

Виклад основного матеріалу. Можна констатувати, що не існує єдиних підходів до визначення поняття «економічна безпека» та з'ясування сутності цього поняття в контексті його ролі і місця у вирішенні питання забезпечення національної безпеки будь-якої держави світу. Разом із тим можна виділити основні наукові підходи відносно трактування категорії «економічна безпека», засновані на зв'язку даного поняття із поняттями «національна безпека», «національні інтереси»:

- з інтересами (національними, державними, суспільними тощо);
- із стійкістю (національної економіки, економічного рівня та розвитку, соціально-економічної сфери тощо);
- з незалежністю (від впливу внутрішніх та зовнішніх чинників);
- з багаторівневою структурою об'єктів.

Перша група авторів визначення сутності економічної безпеки асоціює їх через призму інтересів (на національному, суспільному рівнях тощо).

Так, за твердженням Г. Пухтасевич, економічна безпека є таким станом національної економіки, який дає можливість забезпечувати захист інтересів на національному рівні, відповідний рівень стійкості до зовнішніх та внутрішніх загроз, здатність розвивати та захищати життєво важливі інтереси громадян, суспільства, країни. В даному контексті життєво важливими інтересами автор вважає комплекс потреб, які дають можливість забезпечити існування та здатність до прогресивного розвитку особистості, суспільства, країни [1].

Такої ж думки дотримується В. Сенчагов, який також визначає сутність економічної безпеки через призму інтересів. Вказаний автор стверджує, що сутність економічної безпеки є станом економіки та інститутів влади, який забезпечує гарантії захисту інтересів на національному рівні, соціальну спрямованість політики, достатній рівень оборонного потенціалу за можливих несприятливих умов впливу зовнішніх та внутрішніх процесів [2].

Друга група авторів пов'язує сутність поняття категорії «економічна безпека» із стійкістю (стабільністю).

Так, на думку О. Белькова, економічна безпека є таким станом економіки країни, який, з точки зору суспільства, бажано зберегти або розвинути в прогресуючих масштабах [3].

Ю. Владимиров і А. Павлов вважають, що економічна безпека є найважливішою якісною характеристикою економічної системи, що визначає її здатність підтримувати нормальні умови життєдіяльності населення, стійке забезпечення ресурсами розвитку народного господарства, а також послідовну реалізацію національно-державних інтересів [4].

Є. Бухвальд, Н. Гловацька і С. Лазаренко також розглядають сутність економічної безпеки через призму забезпечення стійкості (стабільності). Так, на думку цих вчених економічна безпека є рівнем розвитку економіки, за якого забезпечується економічна, соціально-політична і військова стабільність в умовах дії несприятливих чинників [5].

Третя група авторів розглядає сутність поняття категорії «економічна безпека» з погляду незалежності від зовнішньої дії, впливу.

Можна навести твердження Л. Абалкіна, який зазначає, що економічна безпека є сукупністю умов і чинників, що забезпечують незалежність національної економіки, її стабільність до постійного вдосконалення [6].

Четверта група авторів сутність і сутнісні характеристики категорії «економічна безпека» розглядають з погляду системного підходу, заснованого на багаторівневій структурі об'єктів.

Так, В. Савін вважає, що економічна безпека представляє систему захисту життєвих інтересів країни. Як об'єкти захисту можуть виступати: народне господарство країни в цілому, окремі регіони країни, окремі сфери і галузі господарства, юридичні та фізичні особи як суб'єкти господарської діяльності [7].

Такі автори, як М. Ващекин, М. Дзлієв, А. Урсул під час вивчення даного питання також системно розглянули широке коло проблем, пов'язаних з розробкою концептуальних основ забезпечення безпеки та стабільності держави і суспільства, розкрили суть багатьох соціальних процесів. Вказані автори розробили пооб'єктну структуру економічної безпеки і представили її різними рівнями економічних відносин: економічний рівень родини – економічні інтереси індивідуума; мікроекономічний рівень економіки – агенти ринку; регіональний і галузевий рівень економіки – суб'єкти і галузі національної економіки; макроекономічний рівень – економіка країни в цілому [8].

Дослідження різноманіття наукових трактувань сутності категорії «економічна безпека» свідчить про те, що в науковому середовищі немає єдиного консенсусу відносно вирішення в єдиному знаменнику даної проблеми. На нашу думку, наукові підходи до визначення сутності категорії «економічна безпека», засновані на основних сутнісних характеристиках (інтересах, стійкості (стабільності), незалежності, багаторівневій структурі об'єктів), повинні мати єдиний системний сенс, оскільки при розгляді сутності даного поняття можна по-різному трактувати інтереси, стійкість, незалежність, рівні структури об'єктів економічної безпеки.

В процесі вивчення проблеми визначення сутності категорії «економічна безпека» пропонується враховувати всі перераховані вище підходи, актуалізуючи її за визначальною характеристикою – економічному об'єкту в багаторівневій структурі, оскільки, в залежності від рівня об'єкту виділяються і інтереси, рівень стабільності (стійкості), незалежності тощо.

Так, в узагальненому багаторівневому вигляді, на нашу думку, економічна безпека – це такий стан економічного об'єкту (на мегарівні – міжнародні економічні співтовариства; на макрорівні – країни; на мезорівні – регіони, території, сектори та галузі економіки; на мікрорівні – підприємства, співтовариства, об'єднання; на індивідуальному рівні – родина, особистість), який підтримує та дає можливість реалізувати його економічні інтереси, сприяє підтриманню і підвищенню стабільності (стійкості) та забезпечує незалежність від впливу внутрішніх та зовнішніх загроз [9].

Вважаємо за потрібне розглянути також й трактування поняття «економічна безпека міжнародного економічного співтовариства» (міжнародна економічна безпека на рівні міжнародних економічних співтовариств).

У питанні визначення цього поняття можна погодитися з думкою Ю. Авер'янова, який вказує, що міжнародна економічна безпека на рівні світових економічних спільнот є комплексом, який включає міжнародні умови та домовленості щодо співіснування, інституційної структури, який націлений на необхідність забезпечення кожній країні-члену міжнародної спільноти можливості здійснювати вільний вибір та проводити власні соціально-економічні стратегії розвитку, не піддаючись зовнішньому економічному та політичному тиску, розраховуючи на розуміння, невтручання, взаємовигідну і взаємоприйнятну співпрацю з боку інших країни. Таке трактування слід повністю підтримати, оскільки в ньому враховані основні сутнісні характеристики поняття «економічна безпека міжнародного економічного співтовариства», серед яких економічні інтереси, економічна стабільність (стійкість), економічна незалежність й об'єкт економічної системи – міжнародне економічне співтовариство [10].

Стойкість економічного стану міжнародного економічного співтовариства можна розглядати з точки зору класичних економічних підходів до стійкості об'єкта економіки, які передбачають здатність протистояти несприятливим внутрішнім та зовнішнім впливам, та можливість зберігати сталі параметри розвитку. Дослідження наукових підходів дає нам можливість запропонувати власне визначення поняття «стійкості економічного стану міжнародного економічного співтовариства». Так, на нашу думку, стійкістю економічного стану міжнародного економічного співтовариства є його здатність чинити опір несприятливим внутрішнім та зовнішнім загрозам, зберігати та підтримувати параметри розвитку, стабільні показники та оптимальні пропорції, динаміку розвитку та ефективне використання ресурсів, необхідних для майбутнього як учасників так і самого співтовариства [11; 12; 13].

Як справедливо зауважує І. Воробйова, основними показниками – індикаторами (та одночасно умовами забезпечення) стійкості економічного стану міжнародного економічного співтовариства – є стійке економічне зростання, стабільний природно-ресурсний потенціал, рівень життя населення на території міжнародного співтовариства, сприятливі демографічні показники. [14].

Сутнісна характеристика економічної безпеки міжнародного економічного співтовариства – економічна незалежність, на нашу думку, може ідентифікуватися у найбільшій мірі з незалежністю від залучених джерел фінансування.

Вважаємо також, що національні економічні інтереси обов'язково повинні бути визначені в концептуальних нормативних актах держави. Прикладом такої нормативної реалізації може слугувати Державна стратегія економічної безпеки РФ, в якій виділено основні економічні інтереси РФ [15], серед яких:

1. Здатність економіки функціонувати в режимі розширеного відтворення.
2. Конкурентоспроможність держави, бізнесу, особистості.
3. Підвищення добробуту і якості життя населення.
4. Стійкість фінансово-банківської системи.
5. Рациональна структура зовнішньої торгівлі, доступ вітчизняної продукції переробної промисловості до зовнішнього ринку, максимально допустимий рівень задоволення внутрішніх потреб за рахунок імпорту.
6. Незалежність країни на стратегічно важливих напрямках науково-технічного прогресу.
7. Збереження єдиного економічного простору.
8. Створення економічних і правових умов, що виключають криміналізацію суспільства.
9. Обґрунтована частка державного регулювання, що відповідає критеріям ефективності і соціальної спрямованості розвитку економіки.

Таким чином, проведений аналіз різних визначень поняття «економічна безпека» та з'ясування його сутності свідчить, що деяким трактовкам притаманна надмірна деталізація й наголос на короткострокових проблемах, а деяким – занадто широкий і загальний підхід до визначення та зосередження тільки на інтересах держави, залишаючи без уваги інтереси особи та суспільства.

Узагальнюючи думку більшості дослідників з даного питання, можна сказати, що економічна безпека – це стан захищеності економіки країни від внутрішніх та зовнішніх загроз. В основному розбіжність поглядів науковців спостерігається у визначенні суті та способів захисту економіки від цих загроз. Однак слід зазначити, що без належного розвитку та постійного вдосконалення методів захисту вони можуть втратити свою ефективність.

Також слід враховувати, що загрози являють собою один із численних деструктивних факторів безпеки, які постійно трансформуються, тобто протягом короткого проміжку часу вони можуть перетворюватись із реальних на потенційні, і навпаки. Тому необхідно не тільки протидіяти реальним загрозам, а також постійно працювати над виявленням потенційних та знешкоджувати їх на стадіях формування.

Висновки. В процесі вивчення наукових підходів, нормативно-правових засад може бути запропоновано наступне авторське визначення поняття «економічна безпека» – це такий стан економіки, який підтримує та дає можливість реалізувати економічні інтереси об'єкта, сприяє підтриманню і підвищенню стабільності (стійкості) в соціально-економічній та військово-політичній, екологічній, правовій сферах та забезпечує незалежність від впливу внутрішніх та зовнішніх загроз. Вказане трактування враховує основні змістовні характеристики даної категорії, серед яких: об'єкт, інтереси, рівень стабільності (стійкості), незалежності тощо.

Література:

1. Пухтаєвич Г.О. Аналіз національної економіки [Текст] : навч. посіб / Г.О. Пухтаєвич. – К. : КНЕУ, 2005. – 254 с.
2. Сенчагов В.К. Экономическая безопасность России. Общий курс [Текст] : учебник. – М. : Дело, 2005. – 896 с.
3. Бельков О.А. Понятийно-категориальный аппарат концепции национальной безопасности [Текст] / Бельков О.А. // Безопасность. – 1994. – № 3. – С. 91–94.

4. Владимиров Ю.И. Внешнеэкономический аспект экономической безопасности Российской Федерации [Текст] / Ю.И. Владимиров, А.С. Павлов // Безопасность. – 1994. № 3. – С. 60–65.
5. Бухвальд Е. Макроаспекты экономической безопасности: факторы, критерии и показатели [Текст] / Бухвальд Е., Гловацкая Н., Лазаренко С. // Вопросы экономики. – 1994. – № 12. – С. 25–44.
6. Абалкин Л.И. Экономическая безопасность России: угрозы и их отражение [Текст] / Л.И. Абалкин // Вопросы экономики. – 1994. – № 12. – С. 4–13.
7. Савин В.А. Некоторые аспекты экономической безопасности России [Текст] / В.А. Савин // Международный бизнес России. – 1995. – № 9. – С. 14
8. Ващекин Н.П. Экономическая безопасность: институциональный подход [Текст] : монография / Н.П. Ващекин, М.И. Дзлив, А.Д. Урсул. – М. : Изд-во МГУК, 2000. – 320 с.
9. Авторське визначення.
10. Аверьянов Ю.И. Политология: энциклопедический словарь [Текст] / Ю.И. Аверьянов. – М. : Изд-во Московского коммерческого университета, 1993. – 431 с.
11. Колотова Н.С. Устойчивость развития транзитивной экономики [Текст] : автореф. дис. ... канд. экон. наук. – Челябинск, 2005. – 28 с.
12. Макарова Е.В. Устойчивость экономической системы в условиях глобализации мировой экономики [Текст] : автореф. дис. ... канд. экон. наук. – Улан-Удэ, 2006. – 31 с.
13. Петров В.К. Устойчивость государства [Текст] / В.К. Петров, С.К. Селиванов. – М. : Экономика, 2005. – 496.
14. Воробьева И.П. Устойчивость экономики и проблемы ее обеспечения в современной России [Текст] / Воробьева И.П. // Вестник Томского государственного университета. – 2012. – № 1 (17). – С. 17–25.
15. Государственная стратегия экономической безопасности Российской Федерации, одобрена Указом Президента РФ от 29 апреля 1996 г. № 608 [Электронный ресурс]. – Режим доступа : <http://www.scrf.gov.ru/documents/23.html>.
16. Єрмошенко М.М. Національні економічні інтереси: реалізація і захист [Текст] / М.М. Єрмошенко // Актуальні проблеми економіки. – 2001. – № 1-2. – С. 18–24.

Билоусов Е. Н. Относительно определения понятия «экономическая безопасность»

Статья посвящена проблеме обеспечения экономической безопасности, исследованию подходов к определению категории «экономическая безопасность», ее сути, совокупности условий и факторов, которые влияют на смысловую нагрузку исследуемого понятия, анализу факторов модификации указанного понятия. Предлагается трактовка авторского видения сути данного понятия.

Ключевые понятия: экономическая безопасность, модификация, интерпретация, классификация видов понятия «экономическая безопасность».

Bilousov E. Concerning the definition of the concept «economic security»

Summary. The article is dedicated to the problem of ensuring of economic security, exploration of approaches to the definition of «economic security», essence and totality of conditions and factors that affect to the substantial load concept, evaluation on the modification of the term; submitting author's vision of the essence of this concept, investigated views of the international world association.

Key words: economic security, modification, interpretation, classification of the term «economic security».